

Marczak, Ewa

Wyniki badań archeologicznych wczesnośredniowiecznego zespołu osadniczego w Truszkach Zalesiu, województwo podlaskie w 2003 roku

Światowit 6 (47)/Fasc.B, 127-134

2006

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

EWA MARCZAK (IA UW)

**WYNIKI BADAŃ ARCHEOLOGICZNYCH
WCZESNOŚREDNIOWIECZNEGO ZESPOŁU OSADNICZEGO
W TRUSZKACH ZALESIU, WOJ. PODLASKIE W 2003 ROKU
(PL. 63-70)**

Lokalizacja stanowisk: Truszki Zalesie, gm. Kolno, woj. podlaskieStanowisko 1 (grodzisko „Okop”); stanowisko 2 (osada obronna „Góra Wieżowa”); stanowisko 3 (osada „Siedlisko”).
Obszar AZP: 30-76.**Zespół kierujący badaniami:** mgr Ewa Marczak**Termin przeprowadzenia badań:** od 1 do 28 lipca 2003 r.**Źródła finansowania:** Instytut Archeologii UW**Rodzaj stanowiska/chronologia/kultury:** wczesnośredniowieczny zespół osadniczy (X-XI w.) składający się z grodziska (stan. 1 – „Okop”), osady obronnej (stan. 2 – „Góra Wieżowa”) i osady otwartej (stan. 3 – „Siedlisko”).

Wstęp

W 2003 r. kontynuowano badania archeologiczne wczesnośredniowiecznego zespołu osadniczego w Truszkach Zalesiu. Prace prowadzono na trzech stanowiskach: na grodzisku „Okop” (piąty sezon badań) oraz na dwóch osadach: na „Górze Wieżowej” (trzeci sezon badań) i na „Siedlisku” (pierwszy sezon badań). W wykopaliskach wzięli udział mgr Magdalena Gorzkowska i studenci IA UW.

Wieś Truszki Zalesie leży w północno-zachodniej części Wysoczyzny Kolneńskiej na północnym Mazowszu (Fig. 1). W miejscowości tej odkryto cztery stanowiska archeologiczne z okresu wczesnego średniowiecza, które stanowią jeden zespół osadniczy. W skład omawianego kompleksu wchodzi grodzisko i trzy osady przygródowe¹.

I. Grodzisko „Okop”

Lokalizacja i opis stanowiska

Grodzisko „Okop”, oznaczone jako stanowisko nr 1 w Truszkach Zalesiu, leży na lewym brzegu rzeki o nazwie Wincenta, obecnie w odległości około 400 m na północny zachód od zabudowań wsi. Grodzisko otaczają trzy osady: osada obronna „Góra Wieżowa” (stanowisko nr 2) oraz dwie osady otwarte: „Siedlisko” (stanowisko nr 3) i „Nikienki” (stanowisko nr 4) (Fig. 2).

Grodzisko w Truszkach Zalesiu leży na terenie nizinnym, na podmokłych łąkach (Fig. 3). Od strony wschodniej, u podnóża dawnego grodu, przepływa bezimienny strumyk o szerokości około 1 m i głębokości około 0,50 m. Ciek ten płynie w kierunku południowym i wpada do rzeki Wincenty.

Obiekt należy do grodzisk typu pierścieniowego. Cała konstrukcja obronna ma około 90 m średnicy i zajmuje około 1,6 ha powierzchni. Majdan, o wielkości około 49 arów, otacza pojedynczy wał, którego wysokość w najlepiej zachowanej części wynosi około 4 m, a szerokość podstawy około 15 m. U podnóża wału², od strony zewnętrznej, widoczna jest fosa o szerokości około 1,5 m i głębokości około 0,50 m (Fig. 4). Z grodziskiem łączą się trzy groble. Grobla ziemna dochodząca do wału od strony północno-wschodniej powstała w okresie międzywojennym. Drugą groblę ziemną, biegnącą w kierunku Truszek Kolonii, usypano podczas II wojny światowej. Do wału grodziska, od zachodu, dochodziła trzecia, kamienna grobla, obecnie niewidoczna na powierzchni ziemi³. Fragmenty tej konstrukcji udało się zlokalizować podczas badań powierzchniowych przeprowadzonych w latach 1984-1985. W części zachodniej wału grodziska widoczne jest zagłębienie, które świadczy o istnieniu w tym miejscu bramy wjazdowej.

¹ Trzecią osadę przygródową (stanowisko nr 4 w Truszkach Zalesiu) zlokalizowano podczas badań powierzchniowych przeprowadzonych jesienią 2003 roku. Badaniami, w których wzięli udział studenci IA UW, kierowała E. Marczak.

² Z przekazów ustnych mieszkańców wsi wiadomo, że podczas II wojny światowej oraz w okresie powojennym korona wału

grodziska została częściowo zniwelowana. Poza tym, w wyniku działań wojennych w 1945 roku, na rozkaz Niemców, dookoła grodziska wykopano rów strzelecki.

³ Informację o istnieniu kamiennej grobli przekazał w 1984 roku prowadzący badania wykopaliskowe mieszkaniec Truszek Zalesia, pan Romuald Chrostowski.

Historia badań

Prace wykopaliskowe na stanowisku nr 1 w Truszkach Zalesiu rozpoczęto w 1984 roku. Wykopaliska poprzedziły badania powierzchniowe przeprowadzone w latach 1984-1985. Prace wykopaliskowe kontynuowano w 1985 roku oraz w latach 2001-2002. Podczas dwóch pierwszych sezonów badawczych prace archeologiczne na stanowisku nr 1 w Truszkach Zalesiu przebiegały pod kierunkiem prof. dr. hab. Jerzego Gąssowskiego, a prowadziła je mgr Ewa Marczak z Instytutu Archeologii Uniwersytetu Warszawskiego⁴. Badania finansował wówczas Wojewódzki Konserwator Zabytków w Łomży⁵. W latach 2001-2002 badaniami archeologicznymi, finansowanymi przez Instytut Archeologii UW, kierowała mgr E. Marczak⁶. W pracach wzięli udział studenci Instytutu Archeologii UW, studenci archeologii UKSW oraz miłośnicy archeologii, w tym mieszkańcy Truszek Zalesia⁷.

Badania wykopaliskowe w latach 1984-1985

W 1984 roku wytyczono jeden wykop sondażowy (nr I). W 1985 roku wytyczono pięć kolejnych wykopów archeologicznych (nr II-VI). Wykopy te, o łącznej powierzchni 123 m², zlokalizowano w części południowo-wschodniej majdanu (Fig. 5).

W wyniku przeprowadzonych w latach 1984-1985 prac ustalono, że zabudowa mieszkalno-gospodarcza grodu koncentrowała się wokół wału, po jego wewnętrznej stronie. Część środkowa majdanu była, prawdopodobnie, nie zabudowana. W wykopach nr I-VI odkryto siedem obiektów archeologicznych, w tym dwie półziemianki i pięć obiektów o nie ustalonej funkcji. W wykopach znaleziono liczne fragmenty glinianych naczyń z okresu wczesnego średniowiecza (Fig. 6-7), szczątki zwierzęce, w tym dużą ilość łusek rybich i różne przedmioty codziennego użytku (MARCZAK 1984; 1985a; 1985b; 1985c; 1986a; 1986b).

⁴ W 1984 roku w badaniach wykopaliskowych na stanowisku nr 1 w Truszkach Zalesiu wzięły udział mgr Lech Kaczmarek z Instytutu Archeologii UW.

⁵ Prace realizowano w ramach tematu UW „Badania wczesnośredniowiecznego osadnictwa ziemi łomżyńskiej” (S-324).

⁶ W latach 2001-2002 w badaniach wykopaliskowych na grodzisku w Truszkach Zalesiu wzięły udział mgr Joanna Borowska i mgr Magdalena Gorzkowska, którym serdecznie dziękuję za pomoc.

⁷ Wszystkim uczestnikom badań wykopaliskowych na stanowisku nr 1 w Truszkach Zalesiu bardzo dziękuję za współpracę, w tym Jolancie Marczak za wykonanie dokumentacji fotograficznej w 1985 roku. Szczególne podziękowania należą się państwu Truszkowskim z Truszek Kolonii za życzliwość i pomoc oraz za wyrażenie zgody na prowadzenie prac archeologicznych

Badania wykopaliskowe w latach 2001-2002

Badania wykopaliskowe na stanowisku nr 1 w Truszkach Zalesiu, przeprowadzone w latach 2001-2002 miały dwa podstawowe cele: zbadanie konstrukcji obronnych grodziska i zdobycie podstaw bardziej precyzyjnego datowania obiektu⁸.

Prace prowadzono w dwóch wykopach archeologicznych: w wykopie nr VII na wale grodziska i w wykopie nr VIII na majdanie grodziska. Łączna powierzchnia wykopów wynosiła 120 m² (Fig. 5)⁹. W wyniku przeprowadzonych prac ustalono, że wał grodziska w Truszkach Zalesiu jest konstrukcją drewniano-ziemną wzmocnioną płaszczem z kamieni. Odkryto m.in. palenisko i cztery (?) zagadkowe obiekty (ofiary zakładzinowe lub pochówki zwierzęce). Poza tym, znaleziono liczne fragmenty glinianych naczyń, szczątki zwierzęce, przedmioty codziennego użytku, broń, ozdoby oraz pięć srebrnych monet arabskich (dirhemów) (MARCZAK 2001; 2002a; w druku 1 i 2; cf. BOGUICKI, MALARCZYK, MARCZAK 2005). Z konstrukcji podstawy wału pobrano próbki drewna dębowego, dzięki którym uzyskano dwie daty absolutne wskazujące na to, że początek budowy grodu przypada na lata dwudzieste X wieku (WAŻNY 2002). Dodatkowym znaleziskiem ułatwiającym datowanie całego obiektu są wspomniane dirhemy znalezione w górnej części konstrukcji wałów w wykopie nr VIII¹⁰.

Badania archeologiczne w 2003 r.

Cel badań

Prace te, o charakterze sondażowym, prowadzono na majdanie grodziska. Miały one na celu ustalenie, czy bruk kamienny odkryty u podnóża wału w ćwiartce południowo-wschodniej stanowiska występuje również na pozostałym obszarze majdanu. Badania prowadzono za pomocą świra geologicznego¹¹.

na ziemi będącej Ich własnością.

⁸ Podstawą dotychczasowego datowania stanowiska była ceramika. Na podstawie fragmentów glinianych naczyń grodzisko datowano na okres XI-XII wiek (MARCZAK 1984, 1985a, 1985b, 1985c, 1986a, 1986b).

⁹ Przebadanie konstrukcji wałów obronnych grodziska możliwe było dzięki wspaniałej pracy studentów IA UW i UKSW, którym jeszcze raz za to dziękuję.

¹⁰ Z grodziska w Truszkach Zalesiu znanych jest szesnaście srebrnych monet arabskich (dirhemów), spośród których ekspedycja archeologiczna IA UW znalazła tylko pięć. Pozostałe monety nie są znane z autopsji autorce publikacji.

¹¹ Dziękuję Ekspedycji Galindzkiej IA UW za wypożyczenie świra geologicznego.

Metodyka badań

Lokalizacja

Punkty, w których wykonano odwierty geologiczne, zlokalizowano według siatki arowej stanowiska nr 1¹². Wszystkie pomiary w terenie wykonano w nawiązaniu do osi NS i WE siatki oraz repera o wysokości 137,99 m n.p.m. oznaczonego na planie grodziska numerem 1. Wyniki pomiarów podawano w wartościach bezwzględnych. Na majdanie grodziska wyznaczono 151 punktów. Na planie stanowiska nr 1 oznaczono je numerami 1-151. W części południowej majdanu, na osi NS, punkty wyznaczono co 2 m (nr 1-10). Pozostałe odwierty wykonano co 5 m. Badań nie przeprowadzono w miejscu, gdzie znajdowały się wykopy archeologiczne (nr I-VIII) oraz w miejscu niedostępnym z powodu przebiegającego przez majdan grodziska ogrodzenia łąki.

Eksploracja

Odwierty wykonano za pomocą ręcznie wkręcanego, otwartego świdra geologicznego. Świder wkręcano do głębokości, na której znajdował się kamień lub warstwa calcowa. Na podstawie próbek ziemi opisywano warstwy występujące w miejscu badania. Oznaczano je numerami porządkowymi (cyfry rzymskie) i osobno dokumentowano. Barwy warstw ustalano na podstawie katalogu barw gleb Munsella¹³.

Dokumentacja

Warstwy opisywano według *Karty opisu warstwy* opracowanej dla stanowisk w Truszkach Zalesiu. Układ warstw w miejscu odwiertu dokumentowano w formie rysunku (profil) wykonanego na papierze milimetrowym w skali 1:10. Rysunki profili są barwne.

Miejsca badań zaznaczono na dwóch planach stanowiska nr 1 wykonanych w skali 1:500. Na jednym planie podano lokalizację odwiertów. Na drugim planie grodziska zaznaczono miejsca, w których natrafiono na kamienie.

Przebieg prac opisano na *Kartach dziennych*, które stanowią dziennik badań terenowych na stanowisku nr 1. Pomiary głębokości zapisano na *Kartach niwelacji*.

Rysunki, stanowiące dokumentację badań terenowych, wpisano do *Inwentarza dokumentacji rysunkowej*. Do *Inwentarza dokumentacji fotograficznej* wpisano negatywy fotograficzne (barwne).

Wszystkie zabytki ruchome (fragmenty ceramiki i kości zwierzęce) zostały wpisane do odpowiednich inwentarzy zabytków ruchomych: *Inwentarza ceramiki* i *Inwentarza szczątków zwierzęcych*.

Wyniki wierceń geologicznych

W 2003 roku na majdanie grodziska wykonano 149 odwiertów geologicznych. W 96 punktach, na głębokości około 0,20-0,60 m od powierzchni ziemi, natrafiono na kamienie. Miejsca te występują we wszystkich ćwiartkach majdanu, u podnóża wału. Natomiast w części środkowej grodziska, pod warstwą humusu, zarejestrowano warstwy gruboziarnistego piasku i żwiru (**Fig. 5**). Podczas prac, w odwiertach nr 8, 9, 11, 26, 28 i 47, znaleziono 12 fragmentów glinianych naczyń z okresu wczesnego średniowiecza. W punktach nr 13, 112, 150 natrafiono na trzy fragmenty kości zwierzęcych.

Wyniki badań wskazują na to, że na majdanie grodziska w Truszkach Zalesiu, u podnóża wału, zalegał bruk kamienny (MARCZAK 2003a; w druku 3).

Materiały i dokumentacja znajdują się w Instytucie Archeologii UW¹⁴.

II. Osada obronna „Góra Wieżowa”

Lokalizacja i opis stanowiska

Stanowisko nr 2 w Truszkach Zalesiu leży w odległości około 300 m na południe od grodziska „Okop”, na wzniesieniu o nazwie „Góra Wieżowa”. Ślady osadnictwa z okresu wczesnego średniowiecza odkryto również u podnóża góry. Łącznie stanowisko nr 2 obejmuje obszar o wielkości około 2 ha (**Fig. 2**).

Historia badań

Badania archeologiczne na stanowisku nr 2 w Truszkach Zalesiu w 2003 roku poprzedziły prace wykopaliskowe w latach 1985 i 2002, w wyniku których przebadano obszar o powierzchni 145,5 m² (wykopy nr I-VI). Badania prowadzono na stokach południowym, zachodnim i północnym góry, gdzie odkryto 18 obiektów archeologicznych. Dwa spośród nich to, prawdopodobnie, ślady konstrukcji obronnych osady. Jeden obiekt jest częścią półziemianki, natomiast trzynaście obiektów określono jako jamy. Ze względu na stan badań nie ustalono ani funkcji, ani chronologii dwóch obiektów archeologicznych. W latach 1985 i 2002 na stanowisku nr 2

¹² Plan sytuacyjno-wysokościowy stanowiska nr 1 w Truszkach Zalesiu w skali 1:500 wykonał prof. dr hab. Jerzy Fellmann z Politechniki Warszawskiej w 1984 roku.

¹³ Munsell Soil Color Charts, Baltimore 1975.

¹⁴ Prace na stanowisku nr 1 w Truszkach Zalesiu nie zostały jeszcze ukończone. Pełna publikacja wyników badań ukaże się po zakończeniu prac terenowych.

znaleziono między innymi: 1624 fragmenty glinianych naczyń z okresu wczesnego średniowiecza, fragmenty glinianych naczyń kultury łużyckiej, około 525 szczątków zwierzęcych, przęślik z gliny, fragment grzebienia i fragment oprawki z poroża jelenia, nóż z żelaza oraz żelazny przedmiot określony jako krzesiwo iglicowe (MARCZAK 1985c; 1986b; 2002b; 2003b; w druku 4).

Badania wykopaliskowe w 2003 r.

Cel badań

Podstawowym celem badań w 2003 roku było ustalenie, czy w górnej partii wzniesienia znajdują się pozostałości umocnień obronnych lub obiektów mieszkalno-gospodarczych oraz zlokalizowanie śladów osadnictwa w północno-zachodniej części badanego obszaru.

Wyniki badań

Wytyczono dwa wykopy archeologiczne. Wykop nr VII, o powierzchni 18 m², znajdował się w górnej części wzniesienia, na stoku zachodnim. Wykop nr VIII, również o powierzchni 18 m², zlokalizowano u podnóża góry, w części północno-zachodniej osady. Łącznie przebadano 36 m² powierzchni stanowiska¹⁵ (Fig. 8).

Eksplorację w wykopach prowadzono ręcznie, zgodnie ze stratygrafią stanowiska. Dokumentację wykonano według zasad przyjętych na stanowisku nr 2 w Truszkach Zalesiu w 2002 roku (MARCZAK 2003b: 195-196).

W wykopie nr VII zarejestrowano siedem warstw, w tym trzy warstwy kulturowe i cztery warstwy naturalne. W górnej partii wzniesienia nie odkryto jednak żadnych śladów umocnień obronnych ani obiektów mieszkalno-gospodarczych (MARCZAK 2003 b, w druku 5).

W wykopie nr VIII wyróżniono sześć warstw, w tym cztery warstwy kulturowe i dwie warstwy naturalne oraz odsłonięto dwa obiekty archeologiczne: nr 19 i 20. Obiekt nr 19, o powierzchni około 2 m², odkryto przy profilu wschodnim wykopu. Jest to fragment jamy o miąższości około 0,20 m. Wypełnisko obiektu składało się z warstwy średnioziarnistego piasku z dużą ilością drobnych węgli drzewnych (warstwa nr II). W obiekcie tym znaleziono 32 fragmenty glinianych naczyń z okresu wczesnego średniowiecza. Obiekt nr 20 odsłonięto przy

profilu zachodnim wykopu nr VIII. Prawdopodobnie jest to część półziemianki mieszkalno-gospodarczej. Wielkość odkrytej i przebadanej powierzchni obiektu wynosiła około 1,5 m². W omawianym obiekcie występowały dwie warstwy kulturowe: warstwa nr III o miąższości około 0,10 m i warstwa nr IV o miąższości około 0,20 m. Warstwa nr III była warstwą średnioziarnistego piasku z dużą ilością węgli drzewnych i z pojedynczymi kamieniami. Natomiast warstwa nr IV składała się ze średnioziarnistego piasku, drobnoziarnistego żwiru i kamieni. W obiekcie nr 20 znaleziono 103 fragmenty glinianych naczyń z okresu wczesnego średniowiecza, 6 fragmentów kości zwierzęcych oraz fragment glinianego przęślika (MARCZAK 2003c; w druku 5). Obiekty nr 19 i 20, zniszczone w dużym stopniu orką, należy wiązać z osadnictwem wczesnośredniowiecznym.

Łącznie, w 2003 roku na stanowisku nr 2 w Truszkach Zalesiu, znaleziono 328 fragmentów glinianych naczyń z okresu wczesnego średniowiecza. Fragmenty te pochodzą z naczyń obtaczanych na kole garncarskim, dobrze wypalonych w atmosferze utleniającej. W glinie użytej do produkcji naczyń występuje domieszka schudzająca w postaci średnioziarnistego i gruboziarnistego piasku. Na niektórych fragmentach naczyń widoczny jest ornament wykonany stemplem.

Poza tym, na stanowisku nr 2 w Truszkach Zalesiu, odkryto 14 fragmentów kości zwierzęcych. Materiał ten zachowany jest fragmentarycznie, a ilościowo dominują kości świni.

Z wykopu nr VIII pochodzą dwa stożkowate przęśliki wykonane z gliny. Jeden przęślik (nr inw. TZ/2/VIII/03/128) zachowany jest w całości. Ma on około 17 mm wysokości, około 27 mm średnicy, a średnica otworu wynosi około 8 mm. Drugi przęślik (nr inw. TZ/2/VIII/03/129), znaleziony w obiekcie nr 20, zachowany jest fragmentarycznie. Długość zachowanego fragmentu wynosi około 13 mm, szerokość około 22 mm (MARCZAK 2003c; w druku 5).

Osada nr 2 w Truszkach Zalesiu, określona na podstawie dotychczasowych badań jako osada obronna, funkcjonowała w okresie X-XI w. (MARCZAK 2003b: 199).

W przyszłym sezonie badania wykopaliskowe na omawianym stanowisku nie będą kontynuowane. Materiały i dokumentacja znajdują się w Instytucie Archeologii UW.

¹⁵ Badania wykopaliskowe prowadzono na ziemi należącej do państwa Chrostowskich z Truszek Zalesia, którym bardzo dziękuję za wyrażenie zgody na kontynuowanie prac archeologicz-

nych. Dziękuję również M. Gorzkowskiej za pomoc w pracach wykopaliskowych na stanowisku nr 2 w 2003 roku oraz studentom IA UW za współpracę.

III. Osada otwarta „Siedlisko”

Lokalizacja i opis stanowiska

Stanowisko nr 3 w Truszkach Zalesiu znajduje się w odległości około 150 m na północny zachód od grodziska „Okop”, na niewielkim wzniesieniu o wysokości około 140 m n.p.m. Miejsce to mieszkańcy wsi nazywają „Siedliskiem”. Z dotychczasowych badań archeologicznych wynika, że osada otwarta na „Siedlisku” zajmowała obszar o powierzchni około 1 ha (Fig. 2-3, 9).

Badania wykopaliskowe w 2003 r.

Cel badań

Prace wykopaliskowe na stanowisku nr 3 w Truszkach Zalesiu rozpoczęto w 2003 roku. Poprzedziły je badania powierzchniowe przeprowadzone w latach 1984-1985 i 2001-2003¹⁶. Pierwszy sezon prac wykopaliskowych na „Siedlisku” miał na celu wstępne rozpoznanie stanowiska i ustalenie, jaką rolę odgrywała omawiana osada we wczesnośredniowiecznym zespole osadniczym w Truszkach Zalesiu¹⁷.

Wyniki badań

W 2003 roku wytyczono jeden wykop sondażowy (nr I) o powierzchni 30 m² na wschodnim stoku wzniesienia. Eksplorację w wykopach prowadzono ręcznie, zgodnie ze stratygrafią stanowiska. Dokumentację wykonano według zasad opracowanych i przyjętych w 2001 roku (MARCZAK 2003b: 195-196).

W wykopie nr I wyróżniono 11 warstw, w tym 9 warstw kulturowych i 2 warstwy naturalne. Siedem warstw kulturowych występowało w obiektach archeologicznych. Podczas pierwszego sezonu badawczego na stanowisku nr 3 odkryto cztery obiekty archeologiczne (nr 1-4), (Fig. 10).

Obiekt nr 1 – odsłonięto fragmentarycznie przy profilu N wykopu nr I. Odkryta i przebadana powierzchnia obiektu miała około 2 m². W obiekcie wyróżniono cztery warstwy kulturowe (nr 1A, 1B, 1C i 1D). Obiekt miał około 2 m głębokości. W obiekcie znaleziono m.in.: 367 fragmentów glinianych naczyń z okresu wczesnego średniowiecza, fragmenty kości zwierzęcych, fragmenty polepy, pojedyncze kawałki żuźla oraz 1 nóż żelazny i dwusegmentowy paciorek wykonany z białej masy szklanej. Omawiany obiekt określono jako ziemiankę gospodarczą związaną z osadnictwem wczesnośredniowiecznym. Biorąc

pod uwagę znaleziska pochodzące z tego obiektu, przede wszystkim dużą ilość surowca organicznego (kości zwierzęce i poroże jelenia) oraz półwytwory z poroża jelenia, należy przypuszczać, że w ziemiance znajdowała się pracownia rogowiarska.

Obiekt nr 2 – odkryto również fragmentarycznie, przy profilu N wykopu nr I. Odkryta i przebadana powierzchnia obiektu miała około 0,50 m². Wypełnisko obiektu składało się z jednej warstwy kulturowej oznaczonej jako warstwa 2A, w której występowały małe przepalone kamienie. W obiekcie nr 2 znaleziono m.in.: 79 fragmentów glinianych naczyń z okresu wczesnego średniowiecza, fragmenty kości zwierzęcych oraz pojedyncze fragmenty polepy. Omawiany obiekt był, prawdopodobnie, pozostałością po kamiennym palenisku związanym z osadnictwem wczesnośredniowiecznym.

Obiekt nr 3 – znajdował się przy profilu W wykopu nr I. Obiekt ten odkryto częściowo. Wielkość odsłoniętej i przebadanej powierzchni obiektu wynosiła około 0,50 m². W obiekcie wyróżniono jedną warstwę kulturową oznaczoną jako warstwa 3A, w której znaleziono m.in.: 52 fragmenty glinianych naczyń z okresu wczesnego średniowiecza, fragmenty kości zwierzęcych i fragmenty polepy. Do najciekawszych znalezisk z obiektu nr 3 należy zaliczyć grzebień wykonany z poroża jelenia. Omawiany obiekt określono jako jamę związaną z osadnictwem wczesnośredniowiecznym.

Obiekt nr 4 – odkryto przy profilu S wykopu nr I. Powierzchnia odsłoniętej i przebadanej części obiektu wynosiła około 0,50 m². W planie obiekt miał zarys owalny. W obiekcie wyróżniono jedną warstwę kulturową oznaczoną jako warstwa 4A, w której znaleziono m.in.: 42 fragmenty glinianych naczyń z okresu wczesnego średniowiecza, kości zwierzęce i fragmenty polepy. Prawdopodobnie była to jama gospodarcza z okresu wczesnego średniowiecza.

Na stanowisku nr 3 w Truszkach Zalesiu w 2003 roku znaleziono 5707 fragmentów glinianych naczyń z okresu wczesnego średniowiecza. Naczynia, z których pochodzą fragmenty były obtaczane na kole garncarskim, wykonano je z gliny żelazistej z domieszką schudzającą w postaci średnio i gruboziarnistego piasku i tłuczni. Naczynia wypalono w atmosferze utleniającej. Są to garnki, w większości zdobione ornamentem rytym w postaci dookólnych prostych żłobków i linii falistych często łączonych z ornamentem stempelkowym.

¹⁶ Badania powierzchniowe w latach 1984-1984 prowadziła mgr E. Marczak pod kierunkiem prof. dr. hab. Jerzego Gąssowskiego. Badaniami powierzchniowymi w latach 2001-2003 kierowała E. Marczak.

¹⁷ Bardzo dziękuję właścicielom ziemi, państwu Truszkowskim z Truszek Kolonii, za wyrażenie zgody na prowadzenie badań wykopaliskowych na „Siedlisku”. Dziękuję również studentom za współpracę, w tym Joannie Kochanowskiej za pomoc w kierowaniu pracami w wykopie nr I.

Ze stanowiska nr 3 w Truszkach Zalesiu pochodzą również inne przedmioty codziennego użytku, np. 4 noże z żelaza (**Fig. 11:4**), 1 fragment żelaznego półkoska, 1 żelazny grot z zadziorami (**Fig. 11:3**), 3 oprawki z poroża jelenia oraz 1 przęślik z gliny. Interesującym znaleziskiem jest krzemienny krzesak zrobiony z odłupka¹⁸.

Do najciekawszych znalezisk ze stanowiska nr 3 w Truszkach Zalesiu należy m.in. paciorek wykonany z białej masy szklanej. Jest to paciorek dwusegmentowy (**Fig. 11:5**). Niezwykle interesującym znaleziskiem jest również grzebień wykonany z poroża jelenia (**Fig. 11:1**). Jest to grzebień jedno-stronny, trójwarstwowy, w którym okładziny boczne połączone są z wkładką zębatą żelaznymi nitami. Pierwotnie nity ukryto pod zaślepkami wyciętymi z poroża. Sposób wykonania grzebienia świadczy o tym, że pochodzi on z warsztatu mistrza.

Ciekawym znaleziskiem jest też przedmiot wykonany z poroża młodego jelenia – gwizdek lub wabik (?) (**Fig. 11:2**)¹⁹. Za taką interpretacją funkcji tego przedmiotu przemawia, naszym zdaniem, wycięty w nim otwór, który przypomina tzw. otwór wargowy, typowy dla niektórych instrumentów dętych. W wykopie nr I oraz w kretowiskach na stanowisku nr 3 znaleziono około 1457 szczątków zwierzęcych. Materiał archeozoologiczny zachowany jest fragmentarycznie i wymaga specjalistycznego opracowania²⁰.

Poza materiałem wczesnośredniowiecznym na stanowisku nr 3 w Truszkach Zalesiu występował również

materiał związany z osadnictwem starożytnym. Są to nieliczne zabytki krzemienne oraz pojedyncze fragmenty glinianych naczyń kultury łużyckiej i kultury kurhanów zachodniobałtyjskich (?)²¹. Podczas prac wykopaliskowych na „Siedlisku” pobrano próbki węgla drzewnego do analizy dendrochronologicznej.

Chronologię osady określono na okres od X do XI wieku. Podstawą datowania jest ceramika, która pod względem morfologii i technologii jest analogiczna do materiału tego typu występującego na grodzisku. Wiek grodziska w Truszkach Zalesiu ustalono przede wszystkim na podstawie dendrochronologii oraz monet arabskich (MARCZAK 2003b: 199).

„Siedlisko” było osadą produkcyjną i stanowiło ważne zaplecze gospodarcze grodu. Wskazują na to obiekty odkryte w wykopie nr I w 2003 roku, przede wszystkim pracownia rogowiarska. W materiale archeologicznym widoczne są też ślady dalekosiężnej wymiany handlowej z Bliskim Wschodem i Skandynawią (MARCZAK 2003c; w druku 6).

W przyszłym sezonie badania wykopaliskowe na stanowisku nr 3 w Truszkach Zalesiu będą kontynuowane. Materiały i dokumentacja znajdują się w Instytucie Archeologii UW.

Podziękowania:

Dziękuję Magdalenie Różyckiej za wykonanie na kalce przerysów materiału ilustracyjnego.

¹⁸ Dziękuję prof. dr. hab. Karolowi Szymczakowi z IA UW za pomoc w określeniu funkcji i chronologii narzędzia.

¹⁹ Dziękuję Pani prof. dr. hab. Alicji Lasocie-Moskalewskiej i dr. Annie Gręzak za pomoc w ustaleniu surowca, z jakiego wykonano przedmiot oraz dr. Dorocie Popławskiej za konsultacje zmierzające do ustalenia funkcji tego przedmiotu.

²⁰ Specjalistyczne opracowanie materiału archeozoologicznego nastąpi po zakończeniu badań terenowych.

²¹ Dziękuję prof. dr. hab. Wojciechowi Nowakowskiemu, dr. Pawłowi Szymańskiemu, dr. Adamowi Walusiowi oraz mgr Agnieszce Jaremkę i mgr Magdalenie Nowakowskiej z IA UW za pomoc w ustaleniu chronologii fragmentów starożytnych naczyń.

Literatura

BOGUCKI M., MALARCZYK D., MARCZAK E.

- 2005 *Skarb dirhemów z X wieku z grodziska w Truszkach Zalesiu, pow. Kolno, woj. podlaskie*, „Wiadomości Numizmatyczne”, R. XLIX, z. 2 (180), p. 173-190

MARCZAK E.

- 1984 *Sprawozdanie z badań wykopaliskowych przeprowadzonych na stanowisku 1 (grodzisku) w Truszkach Zalesiu, gm. Kolno, woj. łomżyńskie w 1984 roku*, (mpis w IA UW i w WOSOZ w Białymstoku, Delegatura w Łomży)
- 1985a *Truszki Zalesie, gm. Kolno, woj. łomżyńskie. Stanowisko 1 – grodzisko*, Informator Archeologiczny. Badania za rok 1984, Warszawa, p. 142
- 1985b *Sprawozdanie z badań wykopaliskowych przeprowadzonych na stanowisku 1 (grodzisku) w Truszkach Zalesiu, gm. Kolno, woj. łomżyńskie w 1985 roku*, (mpis w IA UW i w WOSOZ w Białymstoku, Delegatura w Łomży)
- 1985c *Opracowanie wyników badań wykopaliskowych przeprowadzonych w latach 1984-1985 na stanowiskach 1 (grodzisku) i 2 (osadzie) w Truszkach Zalesiu, gm. Kolno, woj. łomżyńskie*, (mpis w IA UW i w WOSOZ w Białymstoku, Delegatura w Łomży)
- 1986a *Truszki Zalesie, gm. Kolno, woj. łomżyńskie. Stanowisko 1 – grodzisko*, Informator Archeologiczny. Badania za rok 1985, Warszawa, p. 147-148
- 1986b *Tajemnice Ziemi Łomżyńskiej*, „Ziemia Łomżyńska”, 2, p. 97-107
- 2001 *Sprawozdanie z badań wykopaliskowych przeprowadzonych na stanowisku 1 (grodzisku) w Truszkach Zalesiu, gm. Kolno, woj. podlaskie w 2001 roku*, (mpis w IA UW i w WOSOZ w Białymstoku, Delegatura w Łomży)
- 2002a *Sprawozdanie z badań wykopaliskowych przeprowadzonych na stanowisku 1 (grodzisku) w Truszkach Zalesiu, gm. Kolno, woj. podlaskie w 2002 roku*, (maszynopis w IA UW i w WOSOZ w Białymstoku, Delegatura w Łomży)
- 2002b *Sprawozdanie z badań wykopaliskowych przeprowadzonych na stanowisku 2 osadzie w Truszkach Zalesiu, gm. Kolno, woj. podlaskie w 2002 roku*, (mpis w IA UW i w WOSOZ w Białymstoku, Delegatura w Łomży)
- 2003a *Sprawozdanie z badań archeologicznych przeprowadzonych na stanowisku 1 (grodzisku) w Truszkach Zalesiu, gm. Kolno, woj. podlaskie w 2003 roku*, (mpis w IA UW i w WOSOZ w Białymstoku, Delegatura w Łomży)
- 2003b *Wstępne wyniki badań wykopaliskowych na stanowisku 2 – „Górze Wieżowej” – w Truszkach Zalesiu, gm. Kolno, woj. podlaskie (AZP 30-76), „Światowit”, t. V (XLVI), fasc. B, p. 193-200, pl. 53-58*
- 2003c *Sprawozdanie z badań wykopaliskowych przeprowadzonych na stanowisku 2 (osadzie) w Truszkach Zalesiu, gm. Kolno, woj. podlaskie w 2003 roku*, (mpis w IA UW i w WOSOZ w Białymstoku, Delegatura w Łomży)
- 2003d *Sprawozdanie z badań wykopaliskowych przeprowadzonych na stanowisku 3 (osadzie) w Truszkach Zalesiu, gm. Kolno, woj. podlaskie w 2003 roku*, (mpis w IA UW i w WOSOZ w Białymstoku, Delegatura w Łomży)
- w druku (1) *Truszki Zalesie, gm. Kolno, woj. podlaskie. Stanowisko 1 – grodzisko*, Informator Archeologiczny. Badania za rok 2001, Warszawa
- w druku (2) *Truszki Zalesie, gm. Kolno, woj. podlaskie. Stanowisko 1 – grodzisko*, Informator Archeologiczny. Badania za rok 2002, Warszawa
- w druku (3) *Truszki Zalesie, gm. Kolno, woj. podlaskie. Stanowisko 1 – grodzisko*, Informator Archeologiczny. Badania za rok 2003, Warszawa
- w druku (4) *Truszki Zalesie, gm. Kolno, woj. podlaskie. Stanowisko 2 – osada przygodowa*, Informator Archeologiczny. Badania za rok 2002, Warszawa
- w druku (5) *Truszki Zalesie, gm. Kolno, woj. podlaskie. Stanowisko 2 – osada przygodowa*, Informator Archeologiczny. Badania za rok 2003, Warszawa
- w druku (6) *Truszki Zalesie, gm. Kolno, woj. podlaskie. Stanowisko 3 – osada przygodowa*, Informator Archeologiczny. Badania za rok 2003, Warszawa

WAŻNY T.

- 2002 *Analiza dendrochronologiczna drewna z miejscowości Truszki Zalesie (gm. Kolno, woj. podlaskie)*, (mpis w IA UW)

EXCAVATING EARLY MEDIEVAL SETTLEMENTS AT TRUSZKI ZALESIE
(RESULTS FROM 2003)

(SUMMARY)

The village Truszki Zalesie lies in NW area of Kolno Heights on the northern fringe of Mazowsze, in NE Poland (Fig. 1). Three early medieval settlement sites in its vicinity were investigated in 2003 by the team the Archaeology Institute Warsaw University: an earthwork 'Okop' (fifth season), fortified settlement 'Góra Wieżowa' (third season) and open settlement 'Siedlisko' (first season of fieldwork). Students from the Archaeology Institute took part in the research.

I. Site 1 – Earthwork 'Okop'

The earthwork lies 400 m to the southwest of the village buildings of Truszki Zalesie, on the left bank of a small stream (Wincenta). Some 90 m across, it has an area of ca 1600 m². The interior of the earthwork, ca. 490 m² lies within a single ring wall which in some places is still 4 m high. About 15 m thick at its base the wall had a gap – entranceway – in its NW section.

The 2003 year's was a continuation of earlier seasons of fieldwork (1984, 1985, 2001 and 2002), when a total area of 243 m² was investigated exposed by eight trenches. So far it had been established that the central part of the enclosure had been empty; houses and out-buildings were situated at the foot of the wall, on its outside. The wall of the fort was a timber-and-earth structure additionally shored up with stone. The foundation of the wall was dated by dendrochronology to early 10th century.

In 2003 sondage investigation was made with a geological drill (151 boreholes) inside the enclosure to determine whether the stone pavement discovered at the foot of the wall in SE quarter of the site occurs elsewhere within the wall. Stones were detected in 96 locations at the depth of ca. 0.20-0.60 m below the level of turf, clustering at the foot of the wall. At the centre of the inner space of the earthwork a layer of coarse-grained sand and gravel was discovered under the humus.

**II. Site 2 – Fortified settlement
'Góra wieżowa'**

The aim of excavation carried out in 2003 at this site was twofold: a) to determine whether the upper part of the elevation on top and around which the early medieval settlement had developed harbours the remains of defensive structures (Trench VII) and b) to investigate the NW area of the site (Trench VIII).

The only archaeological features detected occurred in Trench VIII: a pit (Feature 19) and a semi-sunken dwelling (Feature 20). Both had been seriously eroded by deep ploughing.

Archaeological material recovered in 2003 includes 328 fragments of early medieval pottery, 14 fragments of animal bone and two clay spindle-whorls. The settlement, presumably enclosed by defenseworks developed and was occupied during early medieval period (10-11th c.).

III. Site 3 – Open settlement 'Siedlisko'

Investigation made in this area in 2003 had the nature of a reconnaissance. Trench I (30 m²) was found to contain 4 archaeological features: antler workshop, open hearth and two pits).

Achaeological finds included ca. 5707 pottery fragments, ca. 1457 animal fragments and a substantial quantity of small finds. Of these the most notable were a red deer antler comb, a whistle also of this material, and a white glass paste bead. The village dates back in its origins to the early medieval period (10-11th) and was an important satellite settlement of the burg (site 1). Site 3 also produced traces of prehistoric occupation, mostly associated with Lusatian C.

(translated by Anna Kinecka)

Fig. 1. Lokalizacja wsi Truszki Zalesie, gm. Kolno, woj. podlaskie na mapie Polski

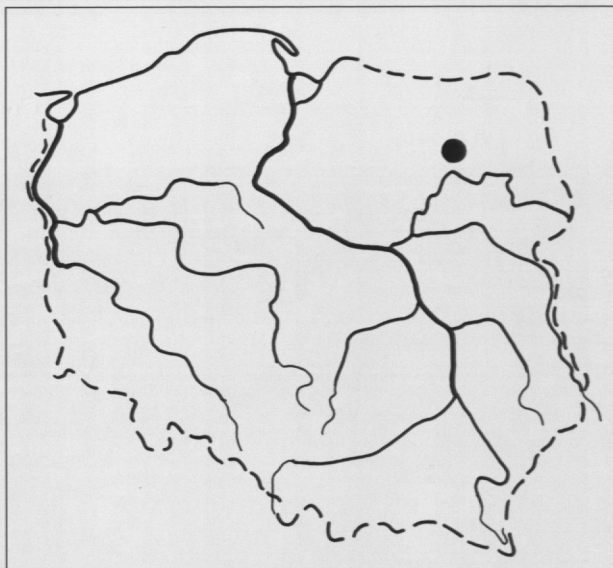
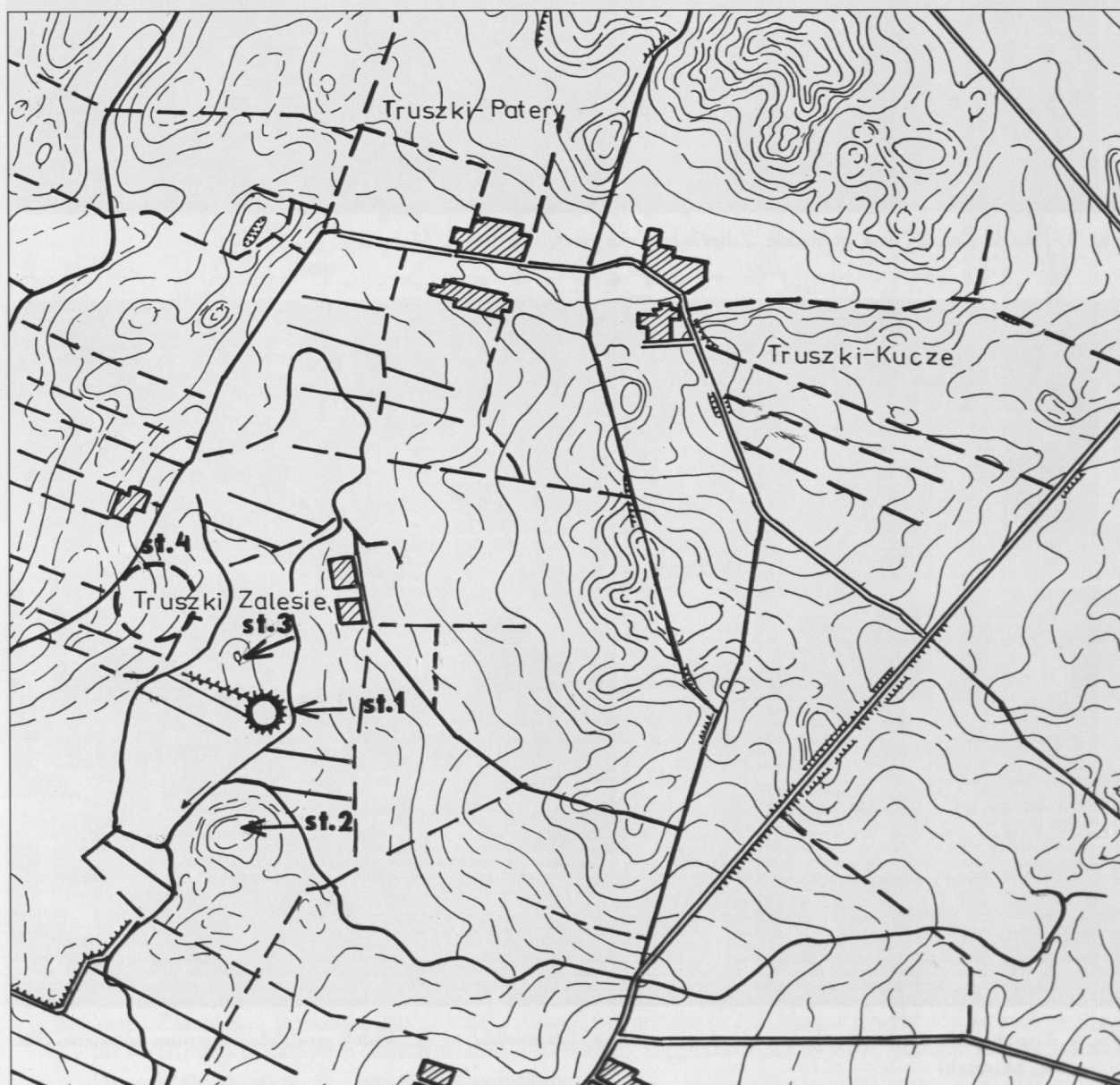

Fig. 2. Truszki Zalesie, woj. podlaskie. Lokalizacja stanowisk archeologicznych na mapie w skali 1:25 000. Stanowisko nr 1 – grodzisko „Okop”, stanowisko nr 2 – osada obronna „Góra Wieżowa”, stanowisko nr 3 – osada otwarta „Siedlisko”, stanowisko nr 4 – osada otwarta „Nikienki”.

PLANSZA 64

Fig. 3. Truszkі Zalesie, woj. podlaskie. Zdjęcie lotnicze grodziska (fot. E. Marczak)

Fig. 4. Truszkі Zalesie, woj. podlaskie. Grodzisko „Okop” (stanowisko nr 1). Widok grodziska od strony północnej (fot. E. Marczak)

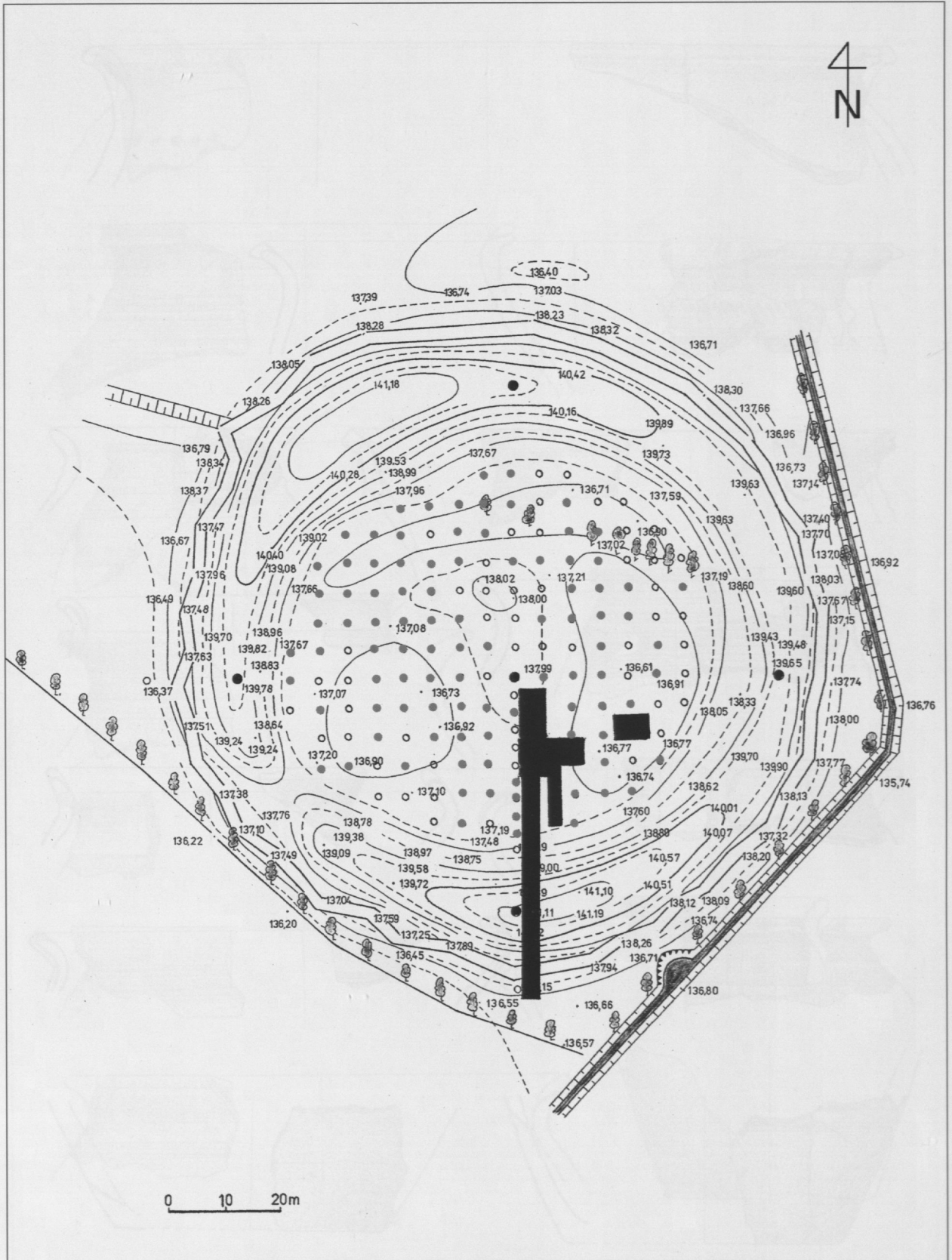

Fig. 5. Truszk-Zalesie, woj. podlaskie. Plan grodziska „Okop” (stanowisko nr 1). Lokalizacja wykopów archeologicznych (nr I-VIII) oraz punktów, w których wykonano odwierty geologiczne (opracowały E. Marczak i A. Nedwidek).
 Legenda: ● – kamień, ■ – wykop archeologiczny

PLANSZA 66

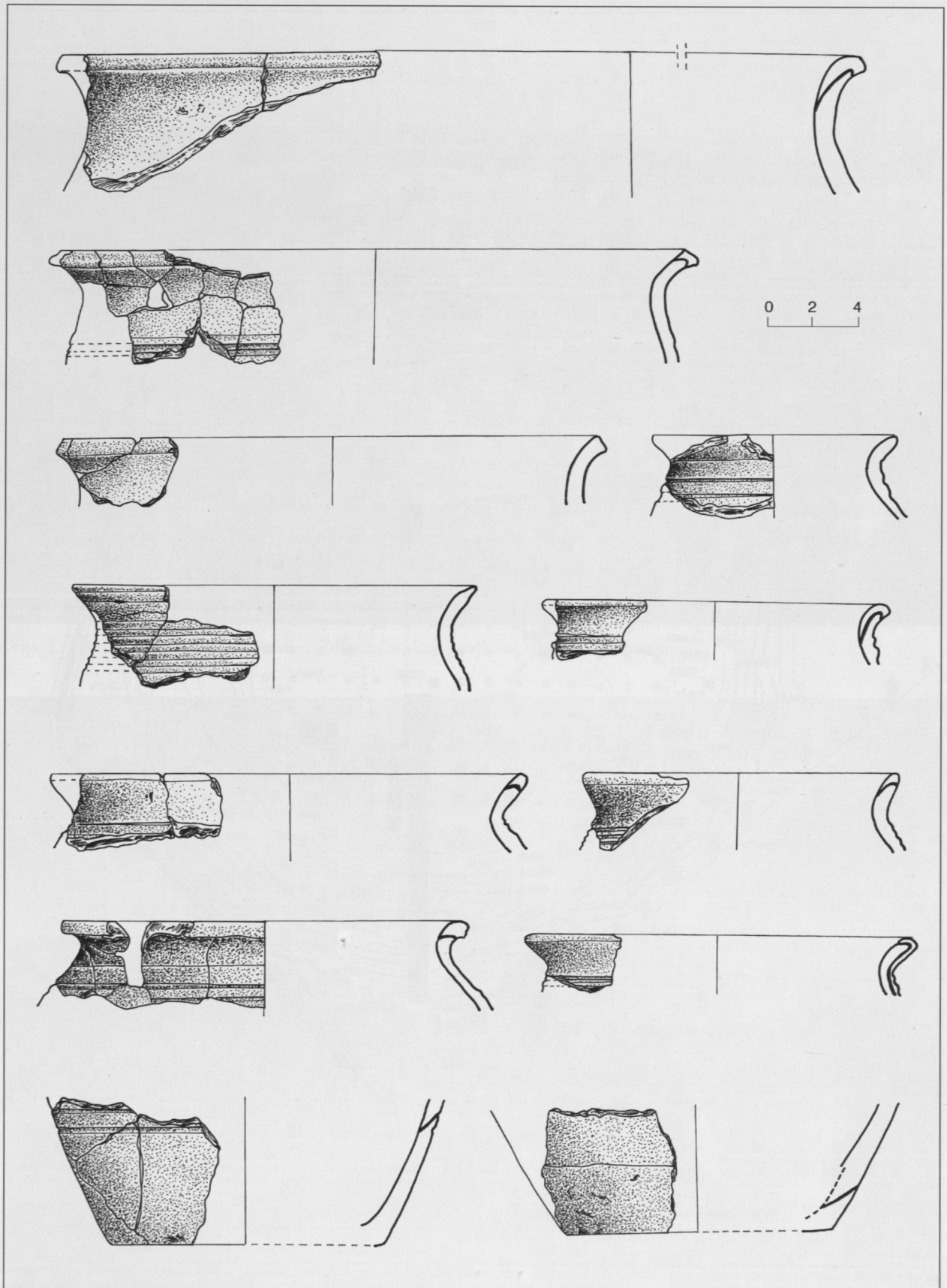

Fig. 6. Truszki Zalesie, woj. podlaskie. Grodzisko „Okop” (stanowisko nr 1). Fragmenty glinianych naczyń z badań w latach 1984-1985 (rys. E. Marczak)

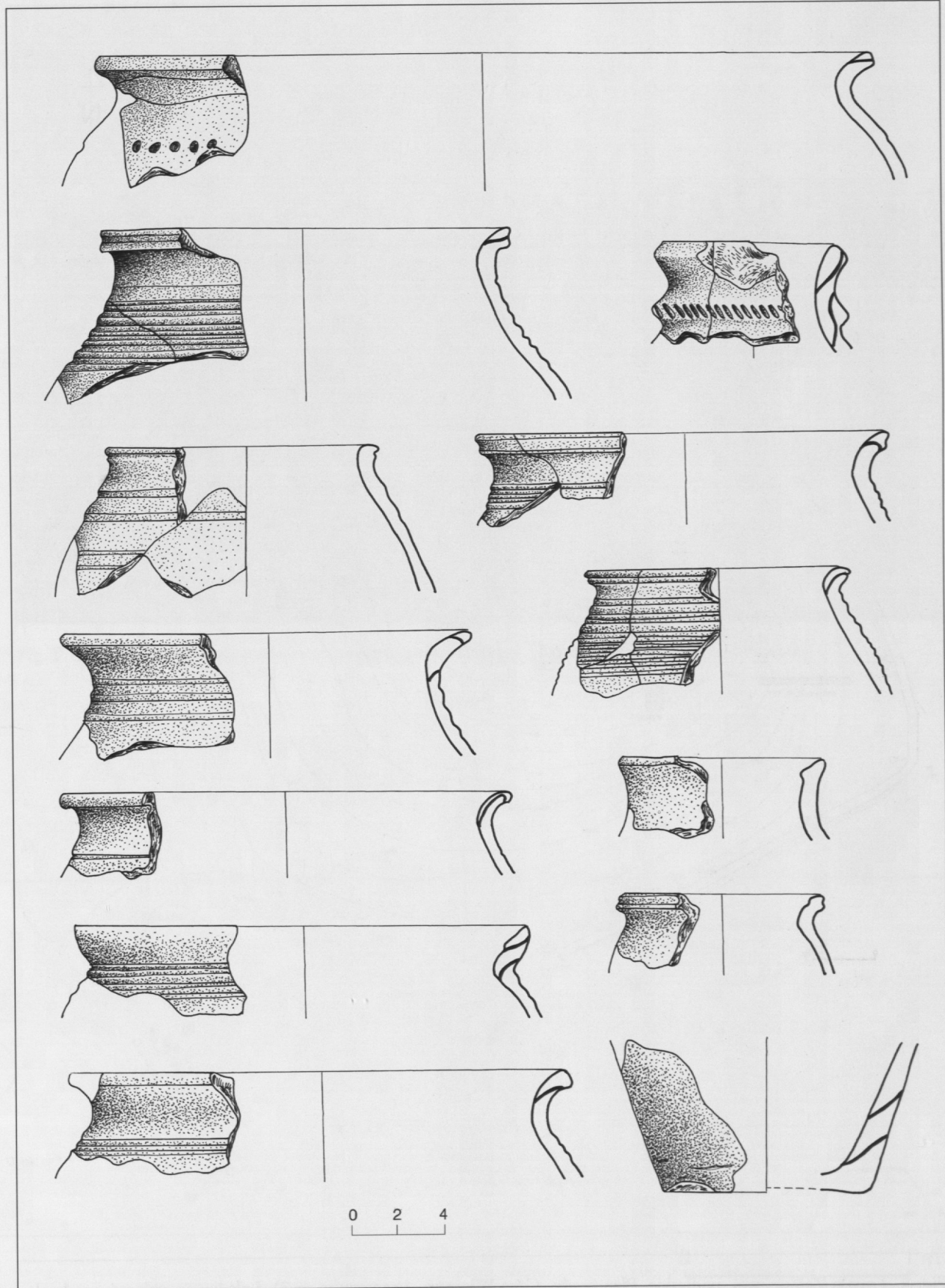

Fig. 7. Truszki Zalesie, woj. podlaskie. Grodzisko „Okop” (stanowisko nr 1). Fragmenty glinianych naczyń z badań w latach 1984-1985 (rys. E. Marczak)

Legenda: – wykopy archeologiczne

Fig. 9. Truszki Zalesie, woj. podlaskie. Osada otwarta „Siedlisko” (stanowisko nr 3) (fot. E. Marczak)

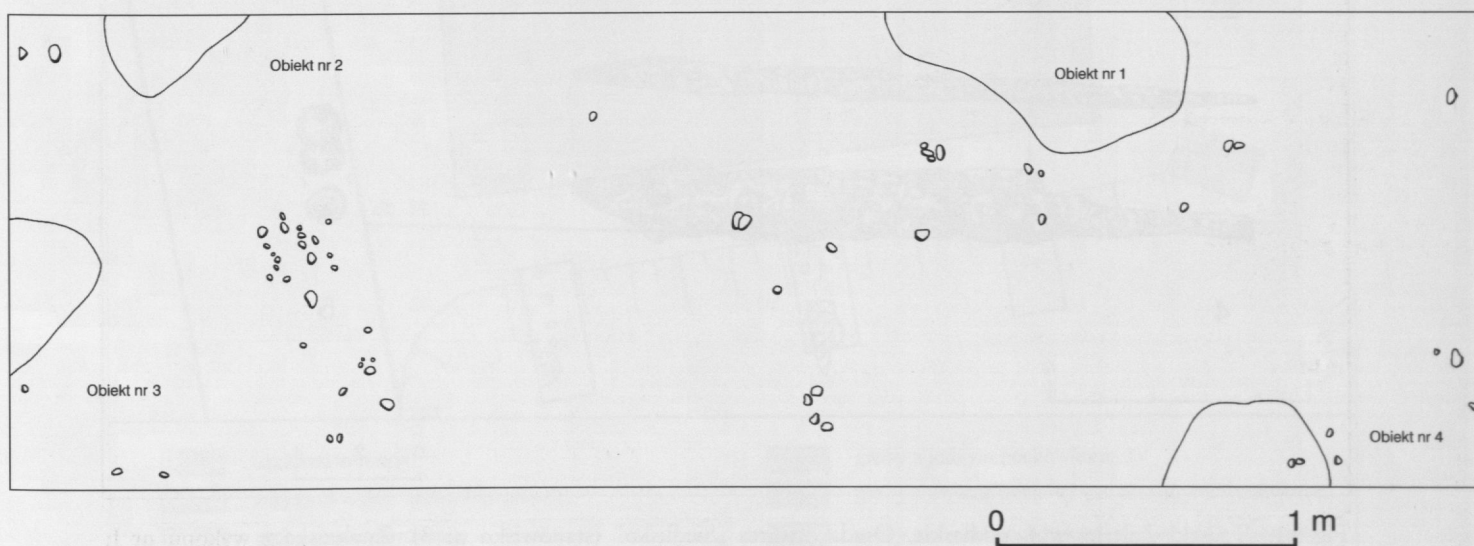

Fig. 10. Truszki Zalesie, woj. podlaskie. Osada otwarta „Siedlisko” (stanowisko nr 3). Plan wykopu nr I (opracowała E. Marczak)

PLANSZA 70

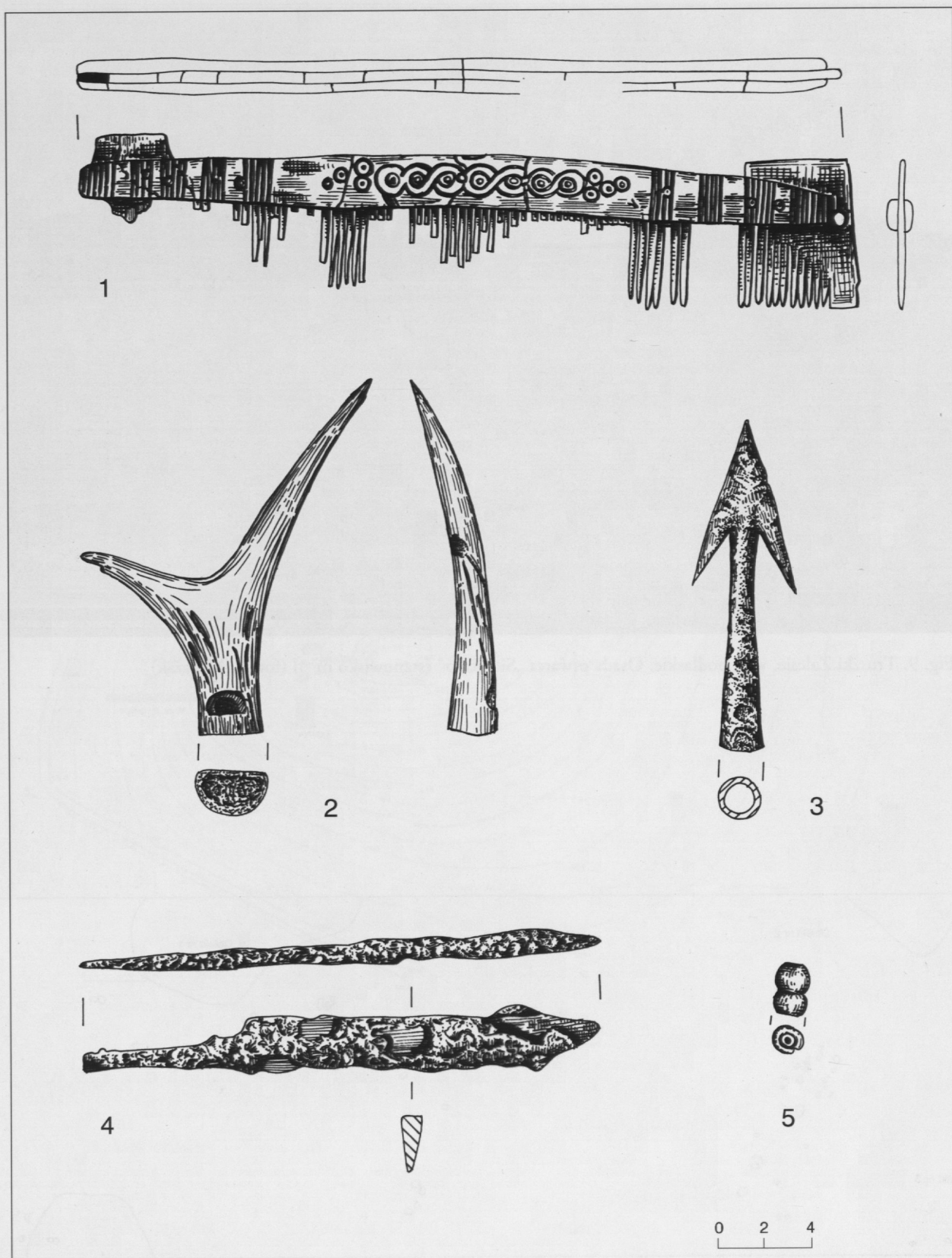

Fig. 11. Truszki Zalesie, woj. podlaskie. Osada otwarta „Siedlisko” (stanowisko nr 3). Znaleźiska z wykopu nr I: 1 – grzebień z poroża jelenia, nr inw. TZ/3/I/03/131, 2 – gwizdek (wabik ?) z poroża jelenia, nr inw. TZ/3/I/03/130, 3 – żelazny grot strzały z zadziorami, nr inw. TZ/3/I/03/114, 4 – nóż z żelaza, nr inw. TZ/3/I/03/127, 5 – paciorek z białej masy szklanej, nr inw. TZ/3/I/03/124 (rys. E. Marczak)